

KUR'AN'DA NECVÂ KAVRAMI ÜZERİNE

Doç. Dr. Ömer DUMLU

Makaleye başlamadan önce önemli gördüğüm iki hususun altını çizmek istiyorum. Birincisi, Kur'an'da bir kavramı incelerken risaletin tebliğ edilmesi esnasında hangi hususlara değindiği ve toplumda ne tür bir harekete neden olduğunun tesbit edilmesi ve o kavramın tarihi seyri içerisinde ele alınmasının gerekliliğidir. Bunun için ele alınıp incelenen kavramın hangi anlamlar ihtiva ettiği, gerek Mekki ve gerekse Medeni dönemde işlerliğinin ne olduğu da göz önüne alınmalıdır.

İkincisi ise, bizim bu çalışmamız, içeriği açısından sosyolojik veya psikolojik bir çalışma görünümü veriyor olsa bile, yapılan şey, son tahlilde, sosyolojik ve psikolojik bir "açıklama" ve "çalışma" değildir. Bundan dolayı, kendi bulgularımızla bazı sosyolojik ve psikolojik kuramların örtüşmesinden de emin olmanın bir hayli zor olacağını düşündüğümüzden dolayı, sosyolojik ve psikolojik herhangi bir kuram veya kavrama atıfta bulunmadık.

A) Lügat Anlamı:

Necvâ isim veya mastar¹ bir kelime olup ya iki kişi arasında gizlice konuşmak, fısıldaşmak, gizli düşünmek, bir şeyin özü, içi, ortası, gizlilik, gizemli ve yüksek tepe anlamındaki necve (نجوة)² veya bir şeyden kurtuluş manasına gelen necat (نجات)³ dan gelmektedir³. Süratle hareket etmek, yağmur, bereket (نجو), âsâ, değenek ve dal (النجاة), yıkayarak veya silerek bedendeki pisliği temizlemek (استنجي) anlamlarına da gelmektedir⁴.

¹ . Ragıp el-İsfehani, el-Müfredat, s. 483; Ferra'nın bu kelimeyi hem isim ve hem de sıfat olarak benimsediği kaydedilir. (Bkz., İbn Manzur, Lisanu'l-Arap XV, 308.)

² . Ragıp el-İsfehani, el-Müfredat, s. 483-484; İbn Manzur, Lisanu'l-Arap XV, 304 ve devamı.

³ . Bkz. Ebubekir er-Razi, Tefsiru Garibi'l-Kur'an, (tahk. Dr. Hüseyin Elmalı), s. 591.

⁴ . İbn Manzur, Lisanu'l-Arap XV, 304 ve devamı.

İster gizli ister açıktan olsun iki kişi veya bir topluluğun kendi aralarında yaptıkları konuşma diye tanımlanan⁵ necvâyı, Zeccac, Meani'l-Kur'an'ında, bir şeyi arıtmak, safileştirmek, durumunu aydınlatmak, izah etmek anlamına gelen ha-la-sa (خلص) veya atmak, götürmek, sunmak, arzetmek, iletmek, haber vermek ve söz söylemek manasına gelen el-ka (القي) fiili ile karşılar⁶. Bu bağlamda Neca ' (النجاء) kelimesi, aslında bir şeyden kurtulmak⁷ veya bir şeyden ayrılmak⁸ demektir.

Bütün bu açıklamalar bize necvânın lügatte daha ziyade gizli bir şeyin sırrını açmak, hislerini açığa vurmak, gizlice söylemek ve iki kişi arasındaki sır⁹, kurtulmak, yüksek bir tepe, gizli konuşmak ve yaklaştırmak anlamlarında kullanıldığını göstermektedir¹⁰. Ancak necvânın (نجوي) "bir sırrı birine iletmek" anlamını taşıdığıın altını çizmek gerekmektedir¹¹. Zira çalışmamız açısından bu anlam son derece önemlidir.

B) Kur'an'da Kullanılışı:

Kur'an-ı Kerim'de bu kelime fiil, isim ve mastar şekillerinde kullanılır. Bunlara kısaca bakıldığında necvâ'nın daha ziyade gizli konuşmak ve gizli toplantı yapmak anlamlarına geldiği görülür. Örneğin, İsrâ 17/47. ayette : "Seni dinledikleri zaman neye kulak vediklerini ve gizli toplantılarında (اذهم نجوي) zalimlerin: 'Siz sadece büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz?' dediklerini Biz çok iyi biliriz" geçen necvâdan kasıt gizli toplantıdır. Yine Enbiya suresinin 21/3. ayetinde bu kelime gizli konuşma anlamındadır: "Kalpleri eğlencededir. O zulmedenler (aralarındaki) şu konuşmayı gizlediler (أسروا النجوي) : Bu da sizin gibi bir insan değil mi? Şimdi siz göz göre göre büyüye mi kapılacaksınız?". Nisa 4/114, Tevbe 9/78, Taha 20/62 ve Zuhuf 43/80 gibi ayetlerde de necvâ gizli toplantı yapmak ve gizlice konuşmak anlamlarına gelmektedir.

⁵ . İbn Manzur, Lisanu'l-Arap XV, 308.

⁶ . Bkz., Zeccac, Meani'l-Kur'an, II, 137.

⁷ . İbn Manzur, Lisanu'l-Arap XV, 304.

⁸ . Ragıp el-İsfehani, el-Müfredat, s. 483.

⁹ . Bkz., Zeccac, Meani'l-Kur'an, II, 137; İbn Manzur, Lisanu'l-Arap XV, 308.

¹⁰ . Bkz. Ebubekir er-Razi, Tefsiru Garibi'l-Kur'an. (tahk. Dr. Hüseyin Elmali), s. 591.

¹¹ . Bu, Fransızca'da communiquer un secret qn demektir. (Bkz., el-Feraidu'd-Düriyye li't-Tullab, Arabi-Fransi, s. 549). Manası ise, bir sırrı ifşa etmek, yaymak demektir. (Bkz., Dr. Muhammed Rıza, el-Kamilu'l-Vasit, s. 159).

Kur'an'da necvâ kelimesi ayrıca özel olarak iki olayı ihtiva eder. Bunlardan Taha 63. ayette tarihi bir olay anlatılır. Bu ayette Firavn'nun kendi sihirbazları ile yaptığı gizli toplantı belirtilmektedir.

Diğer bir olay ise Mücadele suresinin 12 ve 13. ayetlerinde anlatılan özel bir durumu içermektedir. Bu ayetlerden anlaşıldığına göre, Hz. Peygamber'le gizli konuları konuşmak için önce bir sadakanın verilmesi isteği ve sonra da bu durumun hafifletilmesi meselesidir.

Bu ayetlerin nüzul sebebinde şu olay anlatılır: Bazı müslümanlar Hz. Peygamber'in yanına gelerek kendisi ile başbaşa kalmak ve gizli konuşmak isterler. Hz. Peygamber'in bu tekliften rahatsız olması üzerine Allah bu ayeti indirir¹².

Başka bir rivayette ise, bu ayet zenginler hakkında inmiştir. Zenginler Hz. Peygamber'in yanına gelir, konuşur ve konuşmaları da oldukça uzardı. Bu durum Hz. Peygamber'in hiç hoşuna gitmezdi. Bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur.¹³

Başka bir rivayette ise bu ayetlerin şu olay üzerine indiği vurgulanmaktadır: Hz. Peygamber kendisi ile özel görüşmek isteyen hiç kimseyi geri çevirmezdi. Bu yüzden de dileyen gelir kendisiyle özel görüşme talebinde bulunurdu. Hatta bu görüşmelerde bazen önemli olmayan özel şeyler de sorarlardı. Hz. Peygamber bunlardan da rahatsız olduğunu hissettirirdi. Ayrıca bu günler tüm Arabistan'ın Medine'ye karşı savaş durumunda olduğu bir dönemdi. Bazen biri gelerek Hz. Peygamber ile fısıltılı bir şekilde konuşur ve bu konuşmanın hemen ardından bu adam falan kabilenin Medine'ye hücum edeceği haberini getirmiş şeklinde de dedikodular yayılırdı. Böylece Medine'de asılsız haberler yayılmaya başlardı. Diğer taraftan da münafıklar bu hadiseleri fitne çıkarmak ve istismar etmek için *'Muhammed duyduğu herşeye inanır'* diye ortalığa yayarlardı. İşte bu nedenlerden ötürü, Allah bu ayeti (Mücadele 12) indirmek suretiyle, gizli konuşmadan önce sadaka verilmesini emretti¹⁴.

¹² . Bkz., et-Taberi, Tefsir XXVIII, 20.

¹³ . Vahidi, Esbabu'n-Nüzul, s. 432.

¹⁴ . İbnu'l-Arabi, Ahkamu'l-Kur'an, IV, 1762.

İbnu'l-Arabi'nin Ahkamu'l-Kur'an'ında naklettiği bu olay, öyle görünüyor ki, ayetin inişine ve o günkü olayların akışına daha uygun görünmektedir. Zira Medine'de durum daima bir tayakkuz hali içermektedir.

Bu ayetin inişini müteakip, Hz. Peygamber'le gizli konuşmaların kesildiği kaydedilir. Bundan da, ayette verilmesi istenen bu sadakanın miktarının epey bir yekun tutması ve her insanın hemen çıkarıp veremeyeceği bir meblağ olduğu akla gelebilir. Bu sadakanın miktarı ile ilgili olarak bazı rakamlar verilmektedir. Hz. peygamber'e bu sadakanın miktarının sorulduğu, bir dinar teklif edildiği ve Hz. Peygamber'in de bunu herkesin veremeyeceğini söyleyerek yarım dinar sadaka verilmesini belirttiği kaydedilir. Yine rivayete göre bu ayet indikten sonra bunu uygulayan ilk şahsın Hz. Ali olduğu zikredilir. Hz. Ali istenilen sadakayı verir ve Hz. Peygamber'le gizli konuşur. Fakat ayette de belirtildiği gibi bu durum müslümanlara oldukça ağır geldiğinden Allah Mücadele suresinin 13. ayetini indirmek suretiyle durumu hafifletmiştir. Bu ayetlerin iniş zamanlarına bakıldığında birinci ayetin inişinden çok kısa bir süre sonra ikinci ayetin indiği görülür¹⁵.

Muhammed İzzet Derveze, bu ayette istenen sadakanın müslümanların bütçesine yardım olmak üzere bir çeşit vergi olabileceğini söyler ve zekatta olduğu gibi, bu verginin de Peygamber'in şahsına değil devlet bütçesine ait olduğunu kaydeder¹⁶. Bu ayetle ilgili olarak anlatılan bu tatbikat, devlet yetkililerinin aynı türden bir uygulama içerisine girebileceklerine delil teşkil etmektedir.

C) Necvânın Çeşitleri:

İnsanların davranışı olarak ve özellikle de onların psikolojik, ahlaki, sosyal ve siyasi yapıları ile ilgili bir tutum ve davranışı ihtiva eden bu kavramın Kur'an'da iki şekilde kullanıldığını görüyoruz: Yerilen necvâ, kabul ve teşvik edilen necvâ.

1- Yerilen Necvâ:

Bu manada necvâ kelimesi, Kur'an'da müşrik, yahudi ve münafıkların davranışları olarak yer almakta, gerek Mekke ve gerekse Medine dönemindeki ayetlerde geçmektedir.

¹⁵ . Bkz., et-Taberi, Tefsir XXVIII, 20 ve devamı.

¹⁶ . İzzet Derveze, et-Tefsiru'l-Hadis, Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsiri, VI, 407.

Mekke döneminde müşriklerin tutum ve davranışları, gizli gizli Hz. Peygamber'in Kur'an okuyuşunu dinledikleri yukarıda kaydettiğimiz İsrâ 17/47 ve Enbiya 21/3. ayetlerinde dile getirilmektedir. Yine müşriklerin davranışları ile ilgili olarak Zuhruf suresinin 43/80. ayetinde şöyle buyrulmaktadır: **“Yoksa onların gizli veya açık konuşmalarını duymayız mı, sanıyorlar? Hayır, işitiriz, hem yanlarında bulunan elçilerimiz de yaptıklarını yazarlar”**. Bu ayette kafirlerin bir tuzak kurmaya karar verdikleri, ayrıca kendi aralarında gizli gizli neler konuştuklarının haber verileceği ifade edilmektedir.

İbn İshak, es-Sire'sinde naklettiğine göre Ebu Süfyan, Ebu Cehil ve Ahnës İbn Şarik bir gece birbirinden habersiz, gizlice Hz. Peygamber'in Kur'an okumasını dinlemeye giderler. Dönüşte yolda karşılaşırlar ve birbirlerinin bu davranışlarını kınarlar. İkinci gece de aynı davranışta bulunurlar¹⁷. Bu olay aslında müşriklerin Kur'an'da anlatıldığı gizli konuşmaları ve gizli toplantıları belirtmektedir. Mekkeli müşriklerin Kur'an'ı gizlice gidip dinlemek istemelerinin psikolojik sebepleri şunlar olabilir:

1. Okunan kelamın çekiciliği, üslubu ve güzelliği,
2. Kelamı getireni ve okuyanı kıskanma, çekememe,
3. O gün için Hz. Peygaömbere'in yanında toplanan insanların neler konuştuklarını veya toplantıda neler olup bittiğini merak edip anlama.

Bu ayetlerde geçen necvâ kelimesi gizli konuşmak anlamındadır. Aslında bu konuşmanın müşrikler arasında geçmesi ve birbirlerini yermeleri nedeniyle kelime, kınama ve azarlama anlamındadır. Yoksa mezkur kelime müşriklerin müslümanların aleyhine faaliyet göstermesi anlamında bir davranışı içermemektedir.

Necvâ kelimesi Medine'de inen bir ayette özellikle münafıkların davranışlarından haber vermektir. Nitekim Tevbe suresinin 9/78. ayetinde şöyle denilmektedir: **“Bilmediler mi ki, Allah onların sırlarını ve gizli konuşmalarını (نجويهم) bilir ve Allah gizlileri bilendir”**. Aslında bu ayeti

¹⁷ . İbn İshak, Muhammed, es-Sire, s. 169.

öncesi ve sonrası ile ele aldığımızda münafıkların fakir müslümanlarla alay etmelerini kınamaktadır¹⁸.

Yahudi ve münafıkların kendi aralarında gizli konuşma ve gizli toplantılar yaptıkları, Mücadele suresinin 7 ve 8. ayetlerinde dile getirilmektedir: “Göklerde ve yerde olanları Allah’ın bildiğini görmedin mi? Üç kişi gizli konuşsa (necvâ), mutlaka dördüncüsü O’dur. Beş kişi konuşsa mutlaka altıncısı O’dur. Bundan az veya çok olsalar, nerede bulunsalar mutlaka O, onlarla beraberdir. Sonra kıyamet günü onlara yaptıklarını haber verir. Çünkü Allah her şeyi bilendir. Sen şu adamları görmedin mi ki, gizli gizli konuşmaktan menedildikleri halde yine o menedildikleri işe dönüyorlar. Günah, düşmanlık, Peygamber’e karşı gelme hususunda gizli gizli konuşuyorlar. Sana geldikleri zaman seni Allah’ın selamladığı bir tarzda selamlıyorlar ve kendi içlerinde de : ‘Bu dediklerimizden dolayı Allah bize azap etse ya’ diyorlar. Cehennem onlara yeter. Oraya gireceklerdir. Orası gidilecek ne kötü bir yerdir”.

Bu ayetlerde kastedilenlerin kimler olduğu konusundaki görüşler değerlendirildiğinde görülecektir ki, ayetlerde ifade edilenler yahudiler ve münafıklardır¹⁹. Buradan yahudilerle münafıkların işbirliği yaptıkları da ortaya çıkmaktadır. Nitekim ayetlerin sebebi nüzulleri ile ilgili olarak iki olay zikredilir: Hz. Peygamber ile yahudiler arasında ittifak vardı. Ashabdan biri yahudilerin yanına varsa onlar kendi aralarında gizli konuşmaya başlardı. Bunu gören ashab, onların kendisi hakkında konuştuklarını, kendisine kötülük yapacaklarını ve belki de kendisini öldüreceklerini zannettikleri için müminler onların yanına gitmek istemezlerdi. Bu duruma vakif olan Hz. Peygamber yahudilere gizli konuşma alışkanlığından vazgeçmelerini emretti. Fakat onlar dinlemediler, bu alışkanlık ve davranışlarını devam ettirdiler, bunun üzerine Allah “Gizli konuşmaktan menedildikleri halde, yine menedildikleri şeye dönenleri görmedin mi” ayetini indirdi²⁰.

Bir rivayete göre, münafıklar dostları olan yahudilerle gizli toplantılar yaparlardı. Bu toplantılar, özellikle savaş hazırlığı veya savaş arefesi gibi

¹⁸ Daha fazla açıklama için bkz., S. Ateş, Tefsir, IV, 115-118.

¹⁹ Vahidi, Esbabu’n-Nüzul, s. 430; Kurtubi, Tefsir, XVII, 291.

²⁰ İbn Kesir, Tefsir, IV, 333; S. Ateş, Tefsir, IX, 317.

kritik dönemlerde, Hz. Peygamber ve müminlerin başarısını engellemek amacıyla yapıldı. Rivayete göre yukarıdaki ayetler bunun üzerine inmiştir²¹.

Başka bir rivayete göre de, ikinci ayet, Hz. Peygamber ile müminlere karşı komplo amacıyla münafıklardan ve yahudilerden bir topluluğun özel toplantılar düzenlemeleri hakkında nazil olmuştur. Münafıklar özellikle cihad ve zorluk zamanlarında bu gibi işler yapıyorlardı. İhlas sahibi müminler önlerinden geçtikleri zaman münafıklar yüzlerini buruşturuyordu. Bu da müminlerin kalplerinde bir endişe ve ızdırap meydana getiriyordu. Müminler bu durumu Hz. Peygamber'e şikayet ettiler²².

Zemahşeri, Keşşaf'ında, münafıklarla yahudilerin kendi aralarında gizlice konuştuklarını, müminleri gördükleri zaman kaş ve gözleri ile onları işaret ederek kin ve nefretlerini ortaya koyduklarını kaydeder²³. Hatta onlar ayette ifade edildiği gibi Hz. Peygamber'in yanına geldiklerinde ona görünüşte selam verdikleri aslında içlerinden selam vermek istemedikleri belirtilirken, rivayetlerde onun yanına gelip dillerini eğerek, bükerek 'ölüm sana' manasına gelen 'sam' dedikleri anlatılmakta ve bir defasında Hz. Aişe'nin onların bu davranışlarına karşı oldukça sert davrandığı ve *"ölüm ve Allah'ın laneti sizin üzerinize olsun"* dediği nakledilmektedir²⁴.

Buraya kadar anlattıklarımızdan yola çıkarak yahudi ve münafıkların işbirliği çerçevesinde, müslümanları görünce neden gizlice fısıldaştıklarının sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Müslümanların dikkatini çekmek,
2. Müslümanları şüpheye düşürmek,
3. Müslümanları manevi baskı altına almak,
4. Müslümanları tedirgin etmek ve
5. Müslümanların düşmanlarına cesaret vermek içindir.

²¹ . S. Ateş, Tefsir, IX, 317.

²² . Bkz., Bağavi, Mealimu't-Tenzil, VIII, 48.

²³ . Zemahşeri, el-Keşşaf, IV, 74.

²⁴ . Buhari, Edeb, 35, 38; Taberi, Tefsir, XXVIII, 14-15.

2- Kabul ve Teşvik Edilen Necvâ:

Gizli konuşma veya gizli toplantı yapmanın kötülüğü vurgulandıktan sonrak müminlerin gizli konuşma ve gizli toplantı yapmalarının ne anlam ifade edeceği konusu da ayetlerde dile getirilmektedir. Bu konuda Mücadele suresinin 9 ve Nisa suresinin 114. ayetleri zikredilebilir. Mücadele suresinin 9. ayetinde şöyle buyrulur: “Ey inananlar, (kendi aranızda) gizli konuştuğunuz zaman günah, düşmanlık ve Peygamber’e karşı çıkma hakkında konuşmayın. İyilik ve takva üzerinde konuşun ve huzuruna toplanacağınız Allah’tan korkun”.

Nisa 114. Ayette ise şöyle denilmektedir: “Onların fısıldaşmalarının çoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadakayı, bir iyiliği ve insanlar arasında bir barışmayı emreden başka. Kim böyle bir şeyi Allah’ın hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle yaparsa biz ona yakında çok büyük bir ödül vereceğiz”.

Bu iki ayet, kabul ve teşvik edilen necvâyı ve konusunu belirtmektedir. Kısaca insanlara iyilik ve takva, sadaka, maruf ve hayır yapmak konusunda necvâ önerilmektedir. Günah, düşmanlık ve Peygamber’e karşı çıkma konusu ise yerilmektedir.

D) Necvânın Sonuçları:

1- Ahlaki ve Psikolojik Açıdan:

Toplumun meydana getiren insanlardan bazılarının kendi aralarında devamlı gizli konuşmalarının insanları rahatsız edeceği açıktır. Bu psikolojik olarak da böyledir. Zaten, ayette geçen “necvâ” kelimesinin anlamlarından da anlaşılacağı gibi, en az iki kişi arasındaki gizli konuşma, topluluğun kendi aralarında yaptıkları gizli toplantıları ve konuşmalarını da ifade eder²⁵. Bu durum göz önüne alınırsa, ayette en az iki kişinin ve gruplar halinde kötü maksatlarla gizli toplantı yapmanın veya gizli konuşmanın hayırlı olmadığı ortaya çıkar. Ayetin önemle üzerinde durduğu noktalardan birisi, bu şekilde, toplumun zararına yapılan toplantıların, kulis ve benzeri davranışların millet için hiçbir fayda temin etmeyeceği gibi, aksine zararına olduğudur. Gerçi Nisa suresinde yer alan 105-115. ayetlerin

²⁵ . Bkz., İbn Manzur, Lisanu'l-Arap XV, 308.

Ebu Ti'ma İbn Ubeyrik hakkında nazil olduğu rivayet edilse bile²⁶ gerçekten bu ayette ifade edileni anlama "ferdi olaylar çerçevesini aşar"²⁷. Çünkü sözkonusu olan fert değil, toplumdur ve onun sağlıklı bir şekilde gelişmesidir.

Unutmamak gerekir ki insanların toplu halde buldukları bir sırada birilerini dışlayıp kendi aralarında gizlice konuşmaları hiç de hoş karşılanacak bir davranış değildir.

Nitekim Hz. Peygamber bir toplumda, bir mecliste nasıl davranılacağı hususunda gerekli ahlaki kurallardan birini şöyle açıklamaktadır: "**Bir mecliste üç kişi varsa, iki kişi kendi aralarında gizlice konuşmasın. Çünkü üçüncü kişi bundan rahatsız olur**"²⁸. Başka bir hadiste de şöyle buyurmuştur: "**İki kişi kendi arasında üçüncü kişiden izin almadan konuşmasın. Aksi takdirde o kimse bundan alınır.**"²⁹ Hadisin biraz değişik şeklinde de şöyle denilmektedir: "**Üç kişi olduğunuzda, iki kişi, üçüncüyü dışlayarak kendi aralarında fısıldaşmasınlar. Ancak (böylesi durumlarda) insanlar arasına karıştığınız zaman konuşun. Çünkü bu yaptığınız iş (üçüncü arkadaşınızı) üzer.**"³⁰

Hadis, üçüncü şahsı hüznölendirecek, onu üzecek ve belki de aklından olmadık şeyler geçirtecek bir tutum ve davranışa girmesine neden olmayın mesajını vurgulamakta ve bunun için de onu bırakıp ikiniz kendi aranızda

²⁶ Rivayet göre Medine'de Bişr, Büşeyr ve Mübeşşir adında üç kardeş vardı. Yoksul bir aileye mensuptular. Bunlara Ubeyrik oğulları denirdi. Büşeyr münafıktı. Hz. Peygamber'in ahabını yeren şiirler yazar, bunları başka şairlere nispet ederdi. Ancak ahab bu şiirlerin onun tarafından söylendiğini dile getirirdi. Ubeyrik oğulları hakkında başka bir olay daha anlatılmaktadır. Rivayet göre bunlar Rifaa adında yeni müslüman olmuş bir adamın evinden un ve silahını çalmışlar, ama bunu yapmadıklarını ve Lebid b. Sehl isminde bir müslümanın yapmış olabileceğini söylerler. Bunun üzerine Medine'de hoş olmayan bir durum ortaya çıkar. Nihayet bu hırsızlık olayını Ubeyrik oğullarının yaptığı anlaşılır. Bunun üzerine Nisa suresinin 105-115. Ayetleri iner. Bkz., et-Taberi, *Tefsir* V, 265; el-Kurtubi, *Tefsir*, V, 375; Abdulfettah el-Kadi, *Sahabe ve Muhaddislerle Göre Esbab-ı Nüzul*, (Tercüme: Doç. Dr. Salih Akdemir), s. 140 ve devamı; S. Ateş; *Tefsir*, II, 363-366.

²⁷ S. Ateş, *Tefsir*, II, 366. eş-Şerkavi, Muhammed, "en-Necva", *Mecelletu'l-Ezher*, XCIII, sayı 8, s. 756.

²⁸ Ebu Davud, *Edeb* 24, hadis nu: 4851.

²⁹ Ebu Davud, *Edeb* 24, hadis nu: 4851; İbn Mace, *Edeb* 50, hadis nu: 3775.

³⁰ Buhari, *İsti'zan* 47; Müslim, *Selam* 37, hadis nu: 2184.

fısıldaşmayın, demek istemektedir. Çünkü, onu konuşulandan haberdar etmemek veya konuşmaya dahil etmemek, hem o şahsın merakını artırır hem de hakkınızda olmadık şeyler düşünmeye sevk edebilir. Onu bu konuşmaya dahil etmek ise, onun hem merakını giderecek, hem de hakkınızda kötü şey düşünmesine ve sizlerden nefret etmesine engel olacaktır. Elbetteki bu tür davranışlardan kaçınmak fertler için çok önem arz etmektedir. İşin ahlaki boyutu da Hz. Peygamber'in hadislerinde ifade edildiği gibi kişilerin onuruyla oynamak, onu insan yerine koymamak ve kıymet vermemek gibi insana yakışmayan türden davranışlar oluşturmaktadır.

2- Siyasi ve Toplumsal Açından:

Necvâ kavramı övülen ve yerilen yönüyle toplumu ilgilendirmektedir. Dolayısıyla bu kavramı toplumsal açıdan iki şekilde ele almak gerekir.

Övülen ve yerine getirilmesi gereken hususlardan birisi toplumda yardıma muhtaç kişilere el uzatmak sıkıntıda olanlara yardım etmektir. Bunun için özel girişimlerde bulunmak insanlık için önem arz etmektedir. Diyebiliriz ki, kimselere duyurmadan fert ve toplumun hayrına iyi işler yapacak, hatta tüm insanlık için çalışacak kuruluşlar meydana getirmek, onların işleyişlerine fesat karıştırmadan insanların yardımlarına koşmak ve bu alanda işbirliği yapmak elbetteki kabul edilecek bir davranıştır. Zaten Kur'an-ı Kerim'de övülen ve bu alanda yapılan toplantılara izin verilmesinin ötesinde, teşvik edilmesinin ve özellikle Nisa 4/124. ayetin vurgulamak istediği husus da bu olmalıdır. Çünkü, bu ayette zikredilen hususlar, toplumun sağlıklı bir şekilde gelişmesine yardım edecek temel hususları ihtiva eder. Bugünkü ifadeyle:

- a) Gelişmenin temel şartlarından biri olan iktisat veya ekonomi;
- b) Toplumun iyi yönde gelişmesine katkıda bulunacak maruf ve
- c) Dar anlamda, kırgınlıkları, dargınlıkları kaldırıp sağlıklı bir toplum oluşturmaya yardımcı olacak, geniş anlamda ise, uluslararası barışı sağlayacak bir kavram olan ıslah³¹.

³¹ Sulh (barış) de bu kelimedenden gelmektedir. Yukarıdaki ifadeler biraz da kelimenin bu yapısı göz önüne alınarak bir değerlendirme yapılmıştır.

İşte ayette üzerinde durulan gizli toplantıların bile şayet bu üç temel esası içeriyorsa meşru kılınması dikkat çekicidir.

Yerilen necvânın ise, kötü ve şer tohumlarının atılmasına neden olduğunu söyleyebiliriz. Zira toplumun düzenli bir biçimde ve sağlıklı olarak yürümesi şer tohumlarının bertaraf edilmesine bağlıdır. Bunun için Kur'an toplumu iki yönlü olarak ele alır. Birisi aynı değerlere inananlardır. Kur'an, bu toplumun sağlıklı olabilmesi için birbirini çekiştirecek, kin ve nefreti artıracak hususları yasaklamış³², üstünlüğün sadece takvâ ile olacağını vurgulamıştır³³. Diğer yönden toplumda aynı değerleri paylaşmayan, ama bir arada yaşayan şahıslarla ilgili olarak da önemli tedbirler getirmiştir³⁴. Öte yandan insanların eskiye nazaran birbirleriyle bir arada yaşamaya bugün daha çok muhtaç oldukları ortadadır. O halde öncelikle konuya insan olarak bakmak gerekir. Böyle olunca da insan hakları, onların insan olarak ihtiyaçları, yaşamaları, dolaşmaları, hür teşebbüs içinde olmaları, inançlarının gereğini yerine getirmeleri konusunda sadece ulusal değil aynı zamanda uluslararası gerekli tedbirlerin alınması sanırım kaçınılmazdır.

Ayetlerde yasaklanan gizli konuşma ile yasaklanmayan arasındaki farkı şöyle belirleyebiliriz: Şayet bu gizli konuşma ve toplantı hayırda yarışmak, yardımlaşmak, hak, adalet, maruf, sadaka ekseninde dolaşıyor ve gerçekleşiyorsa, böyle bir davranış Allah katında makbuldür, minnettar olunacak bir tutumdur ve bu şekildeki davranışları onları Allah'a yaklaştırır. Şayet bu gizli konuşma ve toplantı, birileri ile alay etmek, dalga geçmek, küçümsemek, kötülemek, azarlamak, tehdit hatta öldürmek, gizli planlar kurmak, tehlikeye atmak, güvencede olanları korkutmak ve korku salmak gibi davranışlar ekseninde dolaşıyorsa, bu, Allah'a harp ilan eden tutarsız ve maksatlı davranışlardandır ki, bu şekilde davrananlar da çetin azap ve cehennemle tehdit edilmişlerdir. Çünkü iyilik, takva, maruf, sadaka ve hayır işlerini içeren konularda gizli konuşma ve toplantılar yapmada, ülkenin ve

³² . Örneğin birbiri ile alay etme ve gıybet bunlardandır. Hucurat 49/11-12.

³³ . Hucurat 49/13.

³⁴ . Örneğin Mumtahine suresinde (60/8) şöyle buyrulmaktadır: "Allah sizi, din hakkında sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmekten, onlara adaletli davranmaktan menetmez. Çünkü Allah adaletli davrananları sever"

milletin saadet ve selameti için çalışmada sakınca olmayacağı gibi teşvik de vardır.

Necvânın caiz olup olmaması, '*konusulan konunun içeriğine bağlıdır*'. İyi bir toplumda samimi birkaç kişinin bir araya gelerek tüm toplumun faydasına yönelik yapacakları gizli konuşma veya toplantılardan kimse rahatsız olmaz. Ama bozgunculuk çıkarmak, anarşiye sebebiyet vermek ve bölücülüğe yol açmak gibi konularda yapılacak her türlü davranış toplumu yaralar ve karmaşaya sürükler. Herhalde böylesi toplantıların zararı da ortadadır.

Gizli konuşma ve gizli toplantı yapma (necvâ) ferdi planda kin ve nefretin doğmasına yol açar. Hissiyatin ön plana çıkmasına neden olur. Toplumsal planda ise anarşiye, insanları su-i zan altında tutmaya neden olabilir. Çünkü bir toplumda kişilerin, başkalarının gözü önünde dikkati çekecek bir şekilde gizli konuşmalar yapmaları, fiskosları, gülüşmeleri ve benzeri davranışları hiç hoş karşılanmaz. Hatta bir toplumda faraza on kişi varsa, bu kişilerden dokuzu kendi aralarında konuşsalar ve onuncuyu dışta bıraksalar, bu kişilerin her biri günahkar³⁵ olur şeklinde verilen fetvalar bu tür davranışların hoş olmadığını ve hassasiyetle bunlardan kaçınmanın önemini göstermektedir.

Hiz. Peygamber Medine'ye hicret etmeden önce, buradaki toplumsal yapılanma içinde bir dine mensup olanların yanında dine bağlı olmayanlar da bulunmaktaydı. Özellikle dine mensup olanlar, ağırlıklı olarak yahudiler olup kısmen hristiyan olanlar da vardı. Ayrıca Hiz. Peygamber'in getirdiği yeni dini kabul etmiş araplar da bulunmaktaydı.

Hicretten sonra müslümanların Medine'de mekan tutmaları ve bir toplum oluşturmaları, elbette başta yahudiler olmak üzere, pek çoklarını rahatsız etmeye başlamıştı. Bu arada Medine'de yeni dini kabul etmeyen ve içten içe hesaplar yapan bir takım insanlar da vardı. Bunlar zaman zaman müslümanlarla birlikte olduklarını söylüyor, zaman zaman da Yahudilerle işbirliği yapıyorlardı.

Medine'de bu grupların yanı sıra bir de henüz müslüman olmayan ve ne yapacağına karar vermeyen kişiler de bulunmaktaydı. Özellikle Bedir savaşı

³⁵ . Muhammed eş-Şerkavi, "en-Necva", Mecelletu'l-Ezher, XCIII, sayı 8, s. 756.

bitimine kadar bunlar tarafsızlıklarını korumuşlar ve savaş sonrası da müslüman olmuşlardı.

Necvâ, özellikle İslam'ın doğuşundan itibaren müşriklerin, yahudi ve münafıkların İslam'a ve müslümanlara karşı kullandıkları kurnaz ve hileli bir silahtır³⁶. Öyleki yahudiler, münafıklarla işbirliği yapar ve birbirlerine yardım ederlerdi. Hatta bu konuda yahudilerle münafıkların işbirliği yapıp müslümanların hareketlerini Mekke'deki müşriklere aktardıkları bile kaydedilmektedir. Nitekim Hendek Savaşında bu üçlünün ittifak ettikleri bilinmektedir³⁷.

Aslında Yahudi ve münafıkların birbirlerine benzedikleri ayetlerde vurgulanmaktadır. Zira, her iki gurubun da, müminlerle karşılaştıkları vakit, "**inandik**" dedikleri, kendi yandaşları ile bir araya geldiklerinde ise gerçekten inanmak şöyle dursun: "**Biz sizinle beraberiz, onlarla sadece alay ediyoruz**" (Bakara 2/14) veya birbirlerine hayıflanarak "**Allah'ın size açtığını onlara söylüyorsunuz ki, Rabbinizin katında onu sizin aleyhinize delil olarak mi kullansınlar? Aklınızı kullanmıyor musunuz?**" (Bakara 2/ 76) dedikleri belirtilmekte ve onların birbirlerine benzedikleri çok açık bir biçimde dile getirilmektedir.

Bunun yanında necvâ kelimesi yahudilerle münafıkların işbirliği yaptıkları, kendi aralarında fis-kos ve benzeri davranışlarda buldukları, dolayısıyla müslümanların bundan rahatsız olduklarını ifade eden ayetlerde yer almaktadır (Mücadelek 58/7-8).

Medine'de müslümanlara karşı duydukları haset, kin ve nefret konusunda da münafık ve yahudi işbirliği kendini hissettirmektedir. Fikri planda münafıkların yahudilerle birlikte Medine'de anarşi çıkarmak istemeleri aslında bu kin ve nefretin bir tezahürüdür. Zira Hz. Peygamber'in başarılı olmasına asla tahammül edememektedirler. Ama Medine'de onların bu davranışları o kadar geniş boyutlara ulaştı ki, adeta Hz. Peygamber'in korkulu günler geçirmesine neden olmuştur³⁸. Böylece yahudi ve münafıkların devlet aleyhine ortak komplo düzenlediklerini de söyleyebiliriz. Özellikle "**necvâ** (yok etmeye yönelik, gizli kulis faaliyetinde

³⁶ Muhammed eş-Şerkavi, "en-Necva", Mecelletu'l-Ezher, XCIII, sayı. 8, s. 756.

³⁷ Muhammed eş-Şerkavi, "en-Necva", Mecelletu'l-Ezher, XCIII, sayı 8, s. 756.

³⁸ Geniş bilgi için bkz., Ahmet Sezikli, Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri, s. 49 ve devamı, s. 86 ve devamı.

bulunma), **şeytandandır**³⁹ ayeti bunu hem haber vermekte ve hem de bu tür faaliyetlerin kötülüğünü ortaya koymaktadır.

Bu davranışlar necvâ kavramının siyasal boyutunu oluşturmaktadır. Devletler arasındaki ilişkilerden tutun da bir devletin aleyhinde oluşturulmak istenen her türlü davranışları da içerebileceğini söyleyebiliriz. Burada şunu da belirtelim ki, bir devletin kendisine karşı yapılmak istenen bu tür davranışlara, gizli şer kuruluşlarına ve örgütlere karşı tavır alması gerekir. Diğer taraftan da devlet iyice araştırma yapmadan her şeyi siyasî polemik unsuru yaparak ve belli çevrelerin etkisinde kalarak bazı faaliyetlerin gidişatına ve sonuçlarına bakmadan, aynı zamanda teenni ile de davranmadan hareket ederse belki de insanlık için yapılması düşünülen önemli bir faaliyeti engellemiş olabilir.

Bugün uluslararası kuruluşların, toplumların hayatında çok önemli işlevler gördüklerini biliyoruz. Bu kuruluşlar siyasî, askerî ve sivil alanlardadır. Bunun yanında gönüllü kuruluşlar da bulunmaktadır. Dikkat edilirse bu kuruluşların en önemli görevi, insan haklarının ihlallerini engellemek ve bunların önüne geçmektir. Ancak bunun tam anlamıyla yapıldığını söylemek bugün için oldukça zordur. Bununla beraber, bazen de devletlerin aleyhine çalışan ve bunda da siyasi bir çıkar sağlamayı düşünen davranışlar sergilendiği de gözlenmektedir. İşte necvâ kavramı tüm bunlara işaret etmekte ve gerekli tedbirlerin alınmasını istemektedir.

Bütün bu anlamları bize ihsas ettiren necvâ kavramı için sonuç olarak diyebiliriz ki, gizli konuşmalar ve toplantılar yapmanın, yukarıda değinildiği gibi olumlu davranışları içermiyorsa, iyi bir davranış olamayacağını ayet çok açık bir biçimde ifade etmektedir: **“Gizli konuşmak inananları kederlendirmek için ancak şeytandan gelir. Oysa o, Allah’ın izni olmadıkça inananlara hiçbir zarar veremez. Müminler Allah’a dayansınlar”**. (Mücadelek 58/10).

Netice olarak bu kavramın geçtiği ayetlerden hareketle şu sonuçları söyleyebiliriz. Allah her şeyi bilir. O’nun için gizli ve saklı bir şey olamaz. Bundan dolayı Allah bize, gizli ve açık yapılan komplolara karşı uyanık olmamızı ve gerekli tedbirleri almamızı önermektedir. Çünkü gizli ve kuşku toplantıları düzenlemek, hele kriz dönemlerinde insanların duyguları

³⁹ . Mücadelele, 58/10.

ile oynamanın çok yanlış ve bu durumda teenni ile hareket etmenin toplumun yararına olacağını bilmek gerekir. Dikkat edilirse ayetlerde günah ve isyana götürecekt toplantılar yasaklanmakta ve insanların hayrına olacak konularda da gizli de olsa toplantılar teşvik edilmektedir⁴⁰.

⁴⁰ . Bu görüşlerle ilgili olarak bkz., İzzet Derveze, et-Tefsiru'l-Hadis, Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsiri, VI, 400 ve 402.